

Olvasandó Források Google Drive:

<https://drive.google.com/drive/folders/0B7FbzLJ0rs4HMWY1ZWU5YzktYzZiOS00ZmZiLWFIYzYtOTgxNGU2ZTEzMjFi>

Kurzusleírás:

A kurzus a honfoglalók hadszervezetétől és a kalandozó hadjáratoktól kezdve tekinti át a magyar hadtörténetet az istváni katonai reformon, a nyugati nehézpáncélos elem beépítésén keresztül a 13. század végéig, amikor a tatárjárást követően sikerül konszolidálni a könnyű- és nehézlovasok együttműködésén nyugvó katonai szervezetet. Végigkövetjük a balkáni, keleti és nyugati hadjáratokat. Több csatát (pl.: Augsburg, Ménfő, Mogyoród, Kerlés, Morvamező) részletesen elemzünk. Foglalkozunk fegyverzettel, segédnépekkel, várépítéssel és határvédelemmel, keresztes hadjáratokkal.

Tematika:

1. A honfoglalás. A honfoglaló magyarság hadszervezete. A sztyeppe nomád népek hadművészete, hun, avar előzmények.
2. A kalandozó hadjáratok és értékelésük. Elemzés: az *augsburgi csata*.
3. Szent István hatalma megszilárdítása: harcok Koppány, az erdélyi Gyula és Ajtony ellen. Elemzés: a *nagyősi csata*. Szent István-államának hadszervezete
4. A német császárság hódító törekvései. Az expanzió elleni védekezés. Zotmund és Vértes mezejének nemzeti legendáriuma. Elemzés: a *ménfői* és a *mogyoródi csata*. Az ország meghatározó katonai hatalommá válása Szent László és Kálmán alatt. László harcai a besenyők ellen (László 'viadala a kun vitézzel': a *kerlési/cserhalmi ütközet*). Horvátország meghódítása.
5. Az Árpád-kori *miles*. A testőrség és a *milites aulae regis* intézménye. A hadsereg összetétele. Serviensek, a várspánságok népei. Határvédelem: a gyeplő és a kapuk; *őrök, lövők, csőszök* stb.
6. Hadviselet és fegyverzet az Árpád-korban (kétélű kardok, buzogány, bárd). Íjászat (kun-típusú nyilak elterjedése).
7. A nehézlovasság elterjedése: A *Fischa-menti* és a *Száva-menti csata*. A könnyűlovasság fejlődése. Segédnépek: besenyők, úzok, székelyek, izmaeliták, kálizok, jászok.
8. Keleti orientáció: oroszországi harcok. Küzdelmek Halicsért. Elemzés: a *peremisli csata*. Harcok a Balkánon: Mánuel fenyegetése. III. Béla hadjáratai. A déli védelem megszervezése: a macsói, sói, ozorai, boszniai, kucsói és barancsi bánágok.
9. A keresztes hadjáratok és Magyarország. II. András keresztes hadjárata és értékelése. Keresztes lovagrendek Magyarországon (johanniták, templomosok és teutonok) és katonai szerepük.
10. A tatárjárási.
  - a. A mongolok hadszervezete. b. Az ország védelme. Elemzés: a *muhi csata*.
11. Cseh és lengyel konfliktusok. Az *olsvai csata*. Harc a Babenberg-örökségért: II. Ottokár fenyegetése. Elemzés: a *morvamezei csata*.
12. Várak, váépítészet az Árpád-kori Magyarországon. Korai vártípusok. Földvár/Földsáncépítési technikák. Az első kővárak. IV. Béla kővárjai. Az oligarchák várépítései.

Bibliográfia i., Források

- Levéltárak kincstárak. Források Mo. levéltáraiból.* szerk. Blazovich L.-Érszegi G. Bp.-Szeged, 1998.
- Makkai László-Mezei László, *Árpád-kori és Anjou-kori levelek.* Nemzeti Könyvtár. Bp. 1960.
- Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához.* szerk. Léderer Emma, Bp., 1964.
- Szöveggyűjtemény a középkori magyar történelemből.* Szerk. Bolla Ilona – Rottler Ferenc. Bp., 1986.
- Középkori históriák oklevelekben (1000-1410).* szerk. Kristó Gy., Szeged, 1992.
- Szent Istvántól Mohácsig. Források a középkori Mo-ról.* szerk. Blazovich L.- Kristó Gy.- Makk F. 1994.
- Cremonai Liudprand: *Antapodosis.* In: Peter Classen: *A Nyugat és Bizánc a 8-10. században.* Bp., 2005.
- A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikások híradásai.* szerk. Györffy Gy. Bp., 1975.
- Napkelet felfedezése. Julianus, Plano Carpini és Rubruk útijelentései.* Szerk. Györffy Gy. Bp., 1965.
- Kun László Emlékezete.* Szerk. Kristó Gy., Szeged, 1994.
- Az államalapítás korának írott forrásai.* Szerk. Kristó Gy. Szeged, 1999.
- A honfoglalás korának írott forrásai.* Szerk. Kristó Gy. Szeged, 1995.
- Írott források az 1050-1116. közötti magyar történelemről.* Szerk. Makk F., Thoroczkay Gábor. Szeged, 2006.
- Magyarok a Kijevi Évkönyvben.* szövegeket vál., ford., bev., kommentárok Font Márta. Szeged, 1996.
- A mongolok titkos története.* ford. Ligeti Lajos, Bp. 1962.
- Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai.* Bp., 1984.
- : *Bíborbanszületett Konstantin A birodalom kormányzása.* Bp., 1950.
- Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai.* Szerk. Hodinka Antal. Bp., 1916.
- Kristó Gyula - Makk Ferenc - Marosi Ernő, *III. Béla emlékezete.* Bp. 1981.

Zimonyi István: *Muszlim források a honfoglalás előtti magyarokról*. Bp., 2005.

ij., Irodalom

Agoston István: *A muhi csata*. Bp., 1991.

Áldásy Antal: *A kereszties hadjáratok története*. Bp., 1924.

Bánlaky (Breit) J., doberdói: *A magyar nemzet hadtörténelme*. I-VIII.Bp., 1929-34.

Bárczay Oszkár: "Két hadi esemény a XIII. századból", *HK* (1893) 484-97.; 667-79. [Muhi, Morvamező]

Blazovich László: "IV. László harca a kunok ellen", *SZ* (1977) 941-45.

Bóna István: *A magyarok és Európa a 9-10. században*. Bp., 2000.

Borosy András: *Hadakozók, keresztiesek*, hadi érdemek a középkori Magyarországon. Bp., 2010.

--: "A kereszties háborúk és Magyarország", *HK* 109 (1996/1) 3-43.;(1996/2) 11-55.

--: "A lovagi haditechnika és a lovagság az Árpád-korban", in *Mályusz Elemér Emlékönyv*. Bp., 1984.

--: "XI-XII. századi harcosrétegünk néhány kérdéséről", *HK* (1974/1) 3-27.

--: "Vélemények a korafeudális fejedelmi kísértről", *AH Szeg* 70 (1981) 19-39.

--: "Főurak, familiárisok, harcosok Magyarországon a XIII. szd", *HK* (1978)315-38.

--: "Az Árpád-kori királyi vármegye felbomlása és hadakozó népeinek sorsa", *HK* (1983/4.) 527-52.

--: "Határország és határőrök az Árpádok korában", *HK* (1977/4.) 543-57.

--: "Hadi érdemek Magyarországon a XIII. században", *HK* (1985/2.) 5074-40.

--: "A királyi várispánságok hadakozó népei Mo. a tatárjárás előtt", *HK*(1983)3-24.

--: "A XI-XIV. századi magyar lovasságról", *HK* 9 (1962/2) 119-174.

--: "Perdöntő párviadatok Magyarországon", *HK* (1986) 237-51.

--: "Hadsereg létszámok a X-XIV.században", *HK* (1992/4.) 3-32.

--: "Történetírók a tatárjárásról", *HK* (1991/1.) 3-22.

--: "Egyház és honvédelem az Árpádok korában. Az egyháziak hadakozó népei", *HK* (1987/4.) 607-42.

--: "A kora Árpád-kori kísérlet és testőrség szerepének historiográfiai áttekintése", *HK* (1984/2.) 290-304.

B. Szabó János: "Gondolatok a XI-XIV. századi magyar hadviselésről", *HK* (2001/1.) 75-102.

B. Szabó János - Somogyi Győző: *Elfeledett háborúk. Magyar-bizánci harcok a X-XIII. században*. Bp., 1999.

B. Szabó J.: *A tatárjárás*. Bp., 2007.

Cs. Sebestyén Károly: "*A sagittis Hungarorum*". *A magyarok ija és nyila*. Szeged, 1932.

Csorba Csaba: *A tatárjárás*. Bp., 1991.

Darkó Jenő: *Ősmagyar hadiszervezet és taktika*. Debrecen, 1916.

--: *Az ősmagyar hadművészet fejlődése és hatása Nyugateurópára*. Bp., 1934. [2007]

Deér József, *A magyar törzsszövetség és a patrimoniális királyság külpolitikája*. Kaposvár, 1928. [2003]

Dienes István: *A honfoglaló magyarok*. Bp., 1972.

Dümmerth Dezső: *Az Árpádok nyomában*. Bp. 1980.

Erdélyi Gyula: *A magyarok hadművészete*. Bp., 1933.

--: *A magyar katona : a magyar hadszervezet és hadművészet fejlődése*. Bp., 1929.

Fegyveres nomádok, nomád fegyverek. szerk. Balogh László, Keller László. Bp., 2004.

Fegyvert s vitézt. A magyar hadtörténet nagy csatái. Szerk. Hermann Róbert. Bp., 2003.

Fodor Ferenc: "Adatok a magyar gyepük földrajzához", *HK* 37 (1936) 113-44.

Font M.: "Magyar-orosz politikai kapcsolatok 1118-1196", *AETAS* 1995/3.

--, "Magyar-orosz kapcsolatok a XII. században", *SZ* 125 (1991) 107-144.

Györffy György: *A magyarság keleti elemei*. Bp. 1990.

Györffy György: *István király emlékezete*. Bp. 1971.

--: *István király és műve*. Bp., 2000.

--: *László király emlékezete*. Bp. 1977.

--: "A lovagszent uralkodása", *Történelmi Szemle* 20 (1977) 533-564.

--: "Koppány lázadása", in *Somogy megye múltjából*. Kaposvár, 1970. 5-30.

--: "Határvédő népelemek", *SZ* 92 (1958) 55-87.

Gyárfás István, *A jász-kunok története*. I-IV. Bp-Szolnok, 1870-1885.

Hadszervezet és honvédelem István király korában. Bp., 1988. [Rázsó Gy.: István és a fiatal magyar állam fegyveres védelme, p. 22-32.; Borosy András: Hadsereg és társadalom István korában, p. 33-44.]

Hársing László - Kozák Károly: "A johanniták a középkori Magyarországon", *Világosság* (1979/11.).

Hatházi Gábor: "Az Árpád-kori magyar hadszervezet nomád elemei. A besenyők", *HK* (1990/2.) 22-60.

Hodinka Antal: "Kálmán királyunk 1099-iki peremysli csatája", *HK* 1913. 325-46.; 524-44.

Hóman Bálint - Szekfű Gyula, *Magyar történet*. I-V., Budapest, 1935-6.

Illésy J.: "Törekvések a német lovagrend meghonosítására Magyarországon", *SZ* 26 (1902/3.) 234-48.

Julier Ferenc: *Magyar hadvezérek*. Bp., 1930. [1992]

Kalmár János: *Régi magyar fegyverek*. Bp., 1971.

Katona Tamás (szerk.): *A tatárjárás emlékezete*. Bp. 1981.

Kiss Lajos: "Nemzeti függetlenségünk védelmezése III. Henrik ellen", *HK* (1891) 27-59.; 180-207.; 332-357.

Kordé Z. – Petrovics I.: *A magyar kalandozások*. Bp., 1991.

Kossányi Béla, "Úzok", *SZ* 57-58 (1928-1929).

Köblös József – Süttő Szilárd – Szende Katalin: *Magyar békeszerződések 1000-1526*. Pápa, 2000.

Kristó Gyula: *Az augsburgi csata*. Bp., 1985.

--: *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*. Bp. 1980.

--: *Az Árpád-kor háborúi*. Bp., Zrínyi, 1988.

--: "Oroszok az Árpád-kori Magyarországon", in: *Tanulmányok az Árpád-korról*. Bp. 1983. 191-208.

- : *Írások Szent Istvánról és koráról*. Szeged, 2000. [Ajtony és Vidin]
- : Honfoglaló fejedelmek: Árpád és Kurszán. Szeged, 1993.
- : *Árpád fejedelemtől Géza fejedelemig*. Bp., 2002. [Szabolcs vezér; Magyar kalandozások – kalandozó magyarok; Gizella királyné magyarországi kísérete; A magyar kalandozó hadjáratok szezonálisága]
- Kristó Gy.-Makk F.-Szegfű L., "Szempontok a korai magyar határvédelem kérd., *HK* (1973) 635-640.
- Kurcz Ágnes: *Lovagi kultúra Magyarországon a 13-14. században*. Bp., 1988.
- Léderer Emma, "A tatárjárás Magyarországon és nemzetközi összefüggései", *Sz* 86 (1952) 327-363.
- A magyar hadtörténelem évszázadai*. Szerk. Király B. – Veszprémy L., Bp., 2003.
- Magyarország hadtörténete*. I-II. szerk. Borus József, Bp., 1984.
- Magyar kódex I. Az Árpádok világa. Magyar művelődéstörténet a kezdetektől 1301-ig*. Bp., 1999.
- Magyar Művelődéstörténet*. Szerk. Domanovszky Sándor. Bp., 1938.
- A magyar nemzet története*. Szerk. Szilágyi Sándor, Bp.: Athenaeum, 1895-98.
- A magyar katona vitézségének ezer éve*. I-II., szerk.: Pilch Jenő, Bp., é. n.
- Makk Ferenc, *Magyar külpolitika 896-1196*. Szeged, 1993.
- , *Magyarország a XII. században*. Bp. 1986.
- , "III. Béla és Bizánc", *SZ* 115 (1982).
- , "Magyar-bizánci kapcsolatok a XII. században", *SZ* 114 (1981/1.).
- : *A turulmadártól a kettőskeresztig*. Szeged, 1998. [Szent László és a Balkán; Csaba és Alpár]
- Mezey László (szerk.): *Athleta patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez*. Bp. 1980.
- Molnár József: "A királyi megye katonai szervezete a tatárjárás korában", *HK* (1959/2.) 222-52.
- Moravcsik Gyula: *Bizánc és Magyarország*. Bp. 1953.
- , "III. Béla és a bizánci birodalom Mánuel halála után", *SZ* (1933) /pótfüzet/ 518-528.
- Nagy Milleniumi Hadtörténet*. Szerk. Rác Árpád, Bp., 2000.
- Nagy Balázs (szerk.): *A Tatárjárás*. Bp., 2003.
- Négyesi Lajos: "A ménfői csata", *HK* (1994/3.) 136-47.
- : "A muhi csata", *HK* (1997/2.) 296-310.
- Olchváry Ödön, "A muhi csata", *SZ* (1902/4-6.) 309-25.; 412-27.; 505-27.
- Pálóczy Horváth A., *Besenyők, kunok, jászok*. Bp. 1989.
- Pauler Gyula: *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. Bp. 1899 [1984].
- : "II. Géza orosz-görög háborúi", *HK* 3 (1890) 1-9.; 273-285.
- : "A magyarok 954-955. évi hadjárata", *SZ* 33 (1899) 580-94.
- : "A sajómezei csata 1241. április 11.", *HK* (1893) 1-14.
- Pálffy Ilona: *A tatárok és a XIII. századi Európa*. Bp. 1928.
- Rónai Horváth Jenő, "Magyar hadi krónika", *Hadtörténeti Közlemények* (1895/5) 3-157.
- Sóvári Soós Elemér: "Az 1278. évi morvamezei (dürnkruzi) csata", *HK* (1890) 459-77.
- Schütz Ödön, "A mongol hódítás néhány problémájához", *SZ* (1959/2-4.).
- Szádeczky Béla: *A tatárjárás Magyarországon*. Kolozsvár, 1898.
- Szendrei János: *Magyar hadtörténelmi emlékek az ezredéves kiállításon*. Bp., 1896.
- Szent István és az államalapítás*. Szerk. Veszprémy László. Bp., 2002.
- Székely György: „Egy elfeledett rettegés: a második tatárjárás a magyar tört. hagyományban”, *SZ* (1988) 52-88.
- Szombathy Viktor - László Gyula (szerk.): *Magyarrá lett keleti népek*. Bp. 1988.
- Szöke Béla: *A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei*. Bp., 1962.
- Szücs Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Bp., 1992.
- Sweeney, J.R., "Magyarország és a kereszties hadjáratok a 12-13. században", *SZ* 118 (1984) 114-124.
- Tóth Sándor László: *Levediától a Kárpát-medencéig*. Szeged, 1998.
- Tóth Zoltán: „A hadakozó nép” In *Magyar Művelődéstörténet*. I. szerk. Domanovszky S. Bp., é.n. 249-84.
- Török József: *Szerzetesek és lovagrendek Magyarországon*. Bp., 1990.
- U. Köhalmi Katalin: *A steppék nomádja lóháton, fegyverben*. Bp., 1972.
- Vásáry István: *Az Arany Horda*. Bp., 1986.
- Vékony Gábor: *Magyar őstörténet – magyar honfoglalás*. Bp., 2002.
- Veszprémy László: *Az Árpád- és Anjou-kor csatái, hadjáratai*. Bp., 2009.
- : *Lovagvilág Magyarországon*. Bp., 2008.
- "A magyarországi lovagságról", *HK* (1984/4.) 746-52.
- : "Anonymus gestájának néhány hadtörténeti vonatkozása", *HK* (1993/2.) 3-19.
- : "Páncél és páncélosok említései a krónikákban és oklevelekben", *HK* (1995) 3-12.
- : "A kerlési (cserhalmi) ütközet forrásproblémáihoz", *HK* (1991/1.) 69-80.
- Zichy Ladomér: *A tatárjárás Magyarországon*. Bp., 1934.
- Zsoldos Attila: "A királyi várszervezet és a tatárjárás", *HK* 104 (1991) 45-76.
- : "A várjobbágyi jogállás kialakulása", *HK* (1993/2.) 20-42.
- : *Szent király szabadjai*. Fejezetek a várjobbágyosság történetéből. Bp., 1999.
- : "Téténytől a Hódítóig. Az 1279 és 1282 közötti évek politikatörténetének vázlatja", *TSz* 39 (1997) 69–98.
- Vasshegyi Emília: *II. Endre kereszties hadjárata*. Bp. 1926.
- Wilczek Ede: "II. Endre kereszties hadjárata", *SZ* 28 (1894/7-8.) 592-608.; 697-713.
- Veszprémy László: "II. András magyar király keresztiesének létszáma", *HK* (1994/1.) 113–116.